

Ur *Zenit* nr 45 1976

Claes Fredelius—Birger Karlsson

Socialdemokratin idag

I denna artikel behandlas socialdemokratin försök att politiskt bemästra det senaste årtiondets kristendenser i den svenska samhällsformationen. Författarna myntar begreppet kapitaldemokrati för att täcka in de åtgärder som på senare år genomförts och föreslagits, främst 'löntagarinflytande' via fjärde AP-fonden och löntagarfonderna. Men liksom 'företagsdemokratin' inte innebar några större förändringar tilltro för författarna inte heller 'kapitaldemokratin' någon förmåga att i grunden förändra kapitalförhållandet, det förhärskande produktions sättet.

Claes Fredelius är redaktör för tidskriften *Kommunist* och förbereder f.n. en avhandling om företagsdemokratin historiska utveckling i Sverige.* Birger Karlsson tillhör också han Förbundet Kommunist och har tidigare deltagit i en debatt om VPKs fackliga politik i *Zenit*.

Socialdemokratin traditionella ekonomiska politik har visat sig ineffektiv under senare år. Stabiliseringspolitiken ger inte önskat resultat och ett antal borgerliga ekonomer har proklamerat att Keynes recept är förlegat. Vi upplever en ekonomisk stagnation med underskott i bytesbalansen och en rekordhög inflation. Arbetslösheten stiger och utrymmet för reformer minskar (tänk på diskussionen om 6-timmars arbetsdag). Svaret från arbetarklassens sida blir strejker, och minskat förtroende för socialdemokratin. Vänstern gör vissa framsteg.

Den vanligaste reflexionen från SAP:s sida beträffande dessa problem är att välfärdssamhället nu visar upp sina negativa bieffekter och att man tidigare har haft en övertro på ekonomisk effektivitet. Som förslag till helhetslösning för man exempelvis i det nya socialdemokratiska programmet fram den 'ekonomiska demokratin'. Man anvisar främst två vägar, där den första är en direkt fortsättning på den traditionella politiken. En 'planmässig hushållning' ska genomföras av staten genom en fortsatt utbyggnad av den offentliga sektorn, sysselsättnings- och arbetsmarknads politik samt stöd åt den solidariska lönepolitiken.

Den andra vägen går via ett vidgat 'löntagarinflytande'. Detta innebär å ena sidan en lagstiftning om vidgad förhandlingsrätt, styrelsrepresentation samt 'självbestämmande över det egna arbetet', dvs. 'företagsdemokrati'. Å den andra sidan avses en delaktighet i företagets kapitalbildning genom löntagarnas kollektiva tillgångar, exempelvis den 4:de AP-fonden samt det nyligen framlagda förslaget om löntagarfonder. Det sistnämnda vill vi benämna 'kapitaldemokrati' till skillnad från 'företagsdemokrati'.

Ingenting av det här är något nytt i socialdemokratin ideologiska arsenal. Alla åtgärder av den här typen har diskuterats i partiet sedan 20- och 30-talen. Vad man förordar i kapitalismens nya svåra stund är en ytterligare intervention i den kapitalistiska ekonomin från statens och fackföreningarnas sida. Frågan är om kapitalismen nu är mogen för dessa lösningar från socialdemokratin sida. För att sätta in den nya politiken i sitt sammanhang, och därmed bättre förstå dess möjligheter och be: gränsningar, vill vi ge en kort tillbakablick.

* Se [Claes Fredelius: Det socialdemokratiska försöket. Arbetarkontroll och företagsdemokrati i svensk arbetarrörelse](#) (på marxistarkivet) – *Red*

Tidigare försök till 'ekonomisk demokrati'

Den 'klassiska reformismen' kulminerade, under intryck av 1:sta världskrigets revolutionära uppsving och den ryska revolutionen, i två utredningar om 'industriell demokrati' ('företagsdemokrati') och socialisering, som startades av den socialdemokratiska regeringen 1920. Till följd av kapitalets motstånd, reformismens egen logik, förlitandet till parlamentet, och det revolutionära uppsvingets nedgång blev resultatet noll och intet av dessa utredningar.

Socialdemokratins krisprogram på 30-talet var ursprungligen mer omfattande än den praktiska politiken. Vid sidan av den expansiva konjunkturpolitiken pratade man redan då om en planmässig samhällelig ledning av ekonomin. Wigforss var den främste ideologen och hävdade 1932 att det 'var angeläget att få grepp över kapitalet och dess användning' samt att omvandlingen till socialismen skulle ske via 'en socialistisk marknadsekonomi'. Vad man i realiteten syftade till var en effektivisering och rationalisering av ekonomin i samverkan med kapitalet. Denna del av krisprogrammet utmynnade endast i ett antal utredningar utan praktiska resultat. Den politik man istället slog in på var ett villkorslöst stöd till framförallt de särskilt lönsamma företagen genom exempelvis lättnader i företagsbeskattningen och andra s.k. konjunkturstimulerande åtgärder.

Många socialdemokrater önskade efter 2:dra världskriget en fortsättning av den reglering som hade blivit nödvändig under kriget. I Arbetarrörelsens efterkrigsprogram (som även SKP antog som sitt handlingsprogram) lanserades långtgående samarbetsförslag inte utan radikala förtecken. Det gällde exempelvis inrättandet av ett särskilt investeringsinstitut, där staten och kapitalet skulle planera investeringarna. Staten skulle dessutom överta de industrigrenar som inte fungerade tillräckligt bra under privat ledning. I den statliga utredning som blev följden av dessa krav betonade man istället ett återställande av konkurrensen inom näringslivet. De enda påtagliga resultaten av denna statskapitalistiska och korporativa iver blev inrättandet av ett investeringsråd för överläggningar mellan stat och näringsliv, samt ett handelspolitiskt dito.

Det visade sig att kapitalet utan egentlig och ökad statlig inblandning kunde garantera den fulla sysselsättningen och få fart på ekonomin. Vi vet att det framförallt berodde på Sveriges särställning som neutral part under kriget och den intakta produktionsapparaten. Socialdemokratins insats blev istället skärpningen av kontrollen över lönepolitiken genom den 'solidariska lönepolitiken'. För att bibehålla en förbättrad ställning på världsmarknaden fordras en stabil arbetsmarknad, med 'arbetsfred' och kontrollerad löneutveckling. Dessutom innebär den 'solidariska lönepolitiken' ett direkt stöd till exportindustrin och därmed monopolkapitalet.

Under 50-talet får vi uppleva en allt mer liberal politik från statens sida. Visserligen försöker en del ideologer utanför partiets ledning utnyttja ATP-striden för planeringstanken bl.a. återigen Wigforss. Man menade att fonderna skulle kunna utnyttjas av staten för att på sikt ta över kapitalbildningen. Detta uppfattades dock i allmänhet som ett snedsprång i den svenska kapitalismens gyllene år. LO-skriften Samordnad näringspolitik från 1961 sammanfattar på ett bra sätt socialdemokratins syn under dessa år. Statens roll beskrivs där som återställaren av den perfekta marknaden.

I mitten av 60-talet börjar myten om den krisfria kapitalismen åter att raseras även inom socialdemokratins led. Det som allt sedan dess har varit huvudproblemet för socialdemokratien är ekonomins svårigheter och den intensifierade kampen på arbetsplatserna.

Socialdemokratien har klart insett behovet av en sanering av den kapitalistiska ekonomin med teknisk förnyelse, rationalisering och satsning på stora företag. Detta har ökat det svenska kapitalets konkurrenskraft, men samtidigt lett till en väldig uppsplittring och otrygghet för arbetarna. 'Företagsdemokratien' är ett svar på det sistnämnda problemet, men avser också att

befrämja en intensivare användning av det fasta kapitalet.

Vad som dock, trots en långt gången rationalisering och effektivisering fattas, är tillgång på stort och riskvilligt kapital, allt mer nödvändigt i den skärpta internationella konkurrensen. Självfinansieringsgraden inom industrin har sedan 1965 stagnerat. Investeringsbanken var det första resultatet av försöken till lösning av dessa problem. Senare har man också gått in som ägare i speciellt kapitalkrävande branscher, exempelvis ASEA-ATOM och UDDCOMB, men det viktigaste är inhoppen i branscher med uppenbara svårigheter att hävda sig, textil- och varvsindustrin. Man kan säga att SAP är i ett övergångsskede, med statliga ingripanden framför allt för att klara sysselsättningen. Men AP-fondernas användning, och framförallt förslaget om löntagarfonderna, pekar på en ny utveckling där staten och löntagarorganisationerna, under villkor av ökat inflytande, i mycket större utsträckning kommer att bidra med kapital till framför allt de stora redan vinstgivande företagen. 'Kapitaldemokratin' era har börjat.

Innan vi går vidare, och närmare undersöker 'företagsdemokratin' och 'kapitaldemokratin', vill vi peka på några grundläggande förutsättningar.

De dominerande kapitalgrupperna i Sverige är medvetna om sina egna intressen och kommer inte godvilligt släppa ifrån sig sin ekonomiska makt till staten och löntagarorganisationerna. Vi kan räkna med, att om de känner sig hotade, kommer de att mobilisera alla resurser de har för att stoppa socialdemokratin i riksdagsval.

Vi förmodar också att SAP står kvar vid sin parlamentariska taktik, och att man nu liksom tidigare aktar sig för att ta en sådan konfrontation med en samlad borgerlighet. Och om man, mot förmodan, vilket i så fall måste innebära radikala förändringar av hela socialdemokratin, tar en sådan konfrontation på det parlamentariska planet talar all historisk erfarenhet för att man kommer att misslyckas.

Utifrån dessa förutsättningar vill vi påstå att den 'ekonomiska demokratin' politik inte är en socialistisk politik, utan rör sig om en kvantitativ utvidgning av statens och fackföreningarnas intervention i ekonomin med bevarande av kapitalets makt.

'Kapitaldemokratin'

Det faktum att företagens självfinansierings-grad stagnerade under 60-talet har medfört att investeringstakten i industrin har sjunkit. Detta hör samman med den förskjutning, som har ägt rum när det gäller kapitalbildningen: från privat till kollektiv. Det samlade värdet av de privatägda aktierna uppgick 1970 till 30 miljarder, AP-fonden till 40 miljarder. Vid sekelskiftet kommer AP-fonden att uppgå till flera hundra miljarder.

ATP-avgifter har alltså förts över till statliga AP-fonder, Investeringsbanken och arbetsmiljöfonder har bildats och en utredning om löntagarfonder framlagts. Från socialdemokratiskt håll vill man ha kollektivt ägda fonder, som förvaltas av de anställdas organisationer — LO och TCO — företagsvis eller branschvis. De ska byggas upp genom kontanta medel i samband med varje avtalsrörelse. På det sättet löser man en rad problem. Man får tillgång till riskvilligt kapital i framför allt de stora och lönsamma företagen. Rationalisering och sanering av den svenska industrin underlättas och monopoliseringen påskyndas. Vinsterna går till investeringar istället för till privat konsumtion för aktieägarna. Arbetarna intalas att inte tilltvinga sig högre löner än vad som är 'samhällsekonomiskt rimligt'. Allt för att öka den 'svenska industrins' internationella konkurrenskraft.

Löntagarfondernas uppgift är att befrämja den svenska kapitalismens livskraft, och samtidigt ge ett sken av arbetarnas ökade inflytande över ekonomin. Det innebär att stat och fackförenings-

rörelse får ta ett större ansvar för kapitalisternas ekonomi. Detta kan vara nog så problematiskt för speciellt fackföreningsfunktionärerna, vilka dels blir än mer identifierade med företagsledningen än tidigare och dels på ett mer direkt sätt är beroende av arbetarna och mer i skottgluggen för deras kritik och krav än exempelvis regeringen.

Både SAF och Industriförbundet kommer vidare, som ekonomen Erik Lundberg så riktigt påpekar, att med fasa betrakta den allt mer interventionistiska statliga politiken: 'Men de facto kommer företagen att i hög grad utnyttja de växande möjligheterna till stöd och samarbete. De kommer att ha allt mer av utbildat folk som lärt sig tala med statsmakterna på deras eget språk om strukturrationaliseringarnas möjligheter för att utnyttja statens stora finansiella resurser t.ex. AP-fonden och andra medel som står till förfogande.' En socialdemokratisk ideolog och ekonom, Willy Bergström hävdar i sin bok *Kapitalbildning och industriell demokrati* att de svenska företagen, genom den hårdnande konkurrensen på den internationella marknaden, tvingas antingen slå sig samman med utländskt kapital eller närmare integreras med den svenska staten. Det är SAP:s och den svenska statens uppgift att locka dom till det senare, och därmed öka sitt eget inflytande. Som vi vet utnyttjar Wallenberg och Co båda vägarna — för att bevara sin egen makt och självständighet.

Hur uppfattar då SAP själv de ekonomiska problemen? Följande svar är hämtade från den Näringspolitiska rapporten till SAP-kongressen 1972:

- Den internationella konkurrensen har hårdnat med försämring av industriföretagens vinster.
- Bytesbalansen uppvisar ett underskott. Tidigare kompensades underskottet av överskott i tjänstebalansen. Sedan mitten av 60-talet försämrades detta läge av valutautförsel genom turism och 'u-hjälp'.
- Investeringarna inom industrin är otillräckliga för att på sikt upphäva detta underskott.
- Förmågan till självfinansiering inom företagen har minskat på grund av investeringarnas nödvändiga storlek och förskjutningen till kollektivt sparande. Man rationaliserar inom den produktionsapparat som finns.
- Sysselsättningen inom industrin minskar i absoluta tal (i Sverige, medan den ökar i svensk industri utomlands), samtidigt som det är brist på yrkeskunnig arbetskraft.

På kort sikt skulle de här problemen kunna lösas genom att öka konkurrenskraften för den svenska industrin genom en traditionell borgerlig politik, genom skattelättnader och andra förmåner. Det har man också gjort genom investeringsfonder och arbetsmiljöfonder. Men finansieringssituationen kommer fortfarande att vara dålig genom att behovet av investeringar ligger på en högre nivå än tidigare. Man skjuter problemen framför sig. Dessutom leder den traditionella politiken till ytterligare förmögenhetsklyftor och ger dåliga styrmedel för staten, vilket gör att det idag finns en stark opinion inom socialdemokratin mot en sådan politik.

För att lösa det man kallar företagens strukturkris måste man på ett helt annat sätt utnyttja alla resurser på bästa sätt: kapital, arbetskraft och tekniskt kunnande. Detta är utgångspunkten för att lösa Sveriges ekonomiska svårigheter på lång sikt för att på så sätt kunna garantera politiska mål som full sysselsättning och stegrad levnadsstandard.

Investeringarna måste öka för det första. Det har skett en omstrukturering av kreditmarknaden där nu de offentliga kreditinstitutionerna, främst AP-fonden, har den största andelen på den svenska kreditmarknaden. En första lösning var alltså att använda AP-fonderna som riskkapital inom industrin. Då slår man två flugor i en smäll genom att detta kan motiveras också med att löntagarnas inflytande ökas.

Detta faktum har en fantastisk förmåga att inge somliga socialdemokratiska ideologer självförtroende och blomstrande visioner. Så här skriver t.ex. professorn och medlemmen i programkommissionen Sten Johansson i sin bok När är tiden mogen: 'I princip innebär AP-fondernas tillväxt, vilka finansieras via arbetsgivaravgifter, att det privata kapitalet försvärgligas. Det samlade värdet av t.ex. de 15 familjernas tillgångar reduceras till en obetydlighet i jämförelse med de väldiga belopp som ägs av löntagarkollektivet genom pensionsfonden.' Sten Johansson bemödar sig om att vara marxist (för i motioner och remissvar till det nya partiprogrammet sägs ifrån att detta ska vara skrivet i marxistiska termer, och nog är han en god demokrat ...). Trots denna lovvärda ambition identifierar han emellertid här på ett helt omarxistiskt sätt 'pengar' med 'kapital'. Löntagarna må ha samlat hur mycket pengar som helst i AP-fonden, men kapital blir de inte förrän de vinner tillträde till produktionen. Wallenbergs pengar, däremot, utgör det för den svenska ekonomin dominerande kapitalet. Det betyder att det är Wallenberg som ställer villkoren för hur AP-pengarna kommer in i produktionssfären. Så har det åtminstone varit hittills. En annan ordning förutsätter, som vi tidigare påpekat, det osannolika att socialdemokratin dels samlar sig till en konfrontation med kapitalet och dels att man vinner denna strid.

Av naturliga skäl för därför socialdemokratin ofta fram ett blygsammare perspektiv. Genom att staten satsar pengar menar man att investeringsoviljan kan minskas och att staten samtidigt får ett medel att styra investeringarna utifrån vad som är samhällsekonomiskt lönsamt. Samarbetet mellan stat och näringsliv ska därigenom ökas. Denna syn är dock inte så populär i ideologiska sammanhang.

På liknande sätt resonerar man när det gäller löntagarfonder genom förhandlingar mellan LO/TCO och SAF. Där tillkommer behovet av att förstärka den 'solidariska lönepolitiken'. Det är skillnaden mellan det löneuttag som skulle kunna vara möjligt och det uttag som svarar mot solidariteten till arbetarna i de mindre lönsamma företagen som skulle dras in till en kollektiv kapitalbildning. Just det senare måste sättas i samband med socialdemokratins ihärdiga försök att dra med det andra stora löntagarkollektivet, TCO, under sina vingar. Man har nämligen länge sökt dra in TCO i de centrala löneförhandlingarna, för att få en grundval för en effektiv 'solidarisk lönepolitik'. Detta har lyckats dåligt, men 'företagsdemokratin' och 'kapitaldemokratin' förefaller vara viktiga och frestande lockbeten för TCO som drivit en minst lika 'radikal' linje som LO i dessa frågor. SAP hoppas nu att via den 'ekonomiska demokratin' knyta upp också TCO till sin politik, och därmed avsevärt stärka sin position. Man hoppas väl därvid att de borgerliga partiernas traditionella ideologi, nu liksom ifråga om 30-talets krispolitik, vilken utmålades som socialistisk, ska spela socialdemokratin i händerna för att avskilja de borgerliga partierna från TCO-kollektivet, dvs. att socialdemokratins politik, som i sin konkreta uppenbarelse attraherar TCO, ska utmålades som 'socialistisk' och andra fula saker av de borgerliga partierna.

I övrigt gäller samma förutsättningar för löntagarfonderna som för användningen av AP-fonderna, dvs. att SAP inte kommer att gå i konfrontation med kapitalet. SAP kommer därför troligen att lägga fram ett förslag som avser att attrahera LO och TCO och stöta bort de borgerliga partierna utan att oroa de dominerande kapitalgrupperna.

Huruvida de genomförda förslagen kommer att lösa de ekonomiska svårigheterna är inte minst beroende av den internationella ekonomins utvecklingstendenser. Så mycket kan ändå sägas att satsningen på ökade industriinvesteringar, åtminstone under en övergångsperiod innan de börjar ge eventuella resultat, i kombination med de aktuella ekonomiska svårigheterna för den svenska kapitalismen ytterligare kommer att försämra arbetarnas ekonomiska situation.

De under senare år starkt ökade ekonomiska svårigheter för arbetarna återspeglas bl.a. i att

strejkvågen 1974-75 har haft en mycket klarare inriktning på lönekamp och varit mer omfattande än strejkvågen 1969-70. Den speglas också i LO:s starka krav på en skattereform, och i det socialdemokratiska kvinnoförbundets krav på 6-timmars arbetsdag för alla och en radikal utbyggnad av daghemmen. Men, som Palme ofta framfört, dessa krav är dyrbara. De är uppenbarligen inte speciellt förenliga med ett stöd åt ökade industriinvesteringar och ett dåligt ekonomiskt läge, vilket både 'företagsdemokratin' och 'kapitaldemokratin' däremot är.

SAP menar att den kollektiva kapitalbildningen på sikt ska kunna användas som ett konjunkturpolitiskt instrument och som ett medel att fördela resurserna på så sätt att det gynnar den svenska ekonomin i sin helhet. För att detta ska vara möjligt krävs en utbyggnad av planeringsverksamheten i stat och kommun. Man föreslår en särskild investeringsberedning med representanter för alla berörda parter.

När det gäller bristen på yrkeskunnigt folk i industrin menar man att det ska kunna hjälpas upp genom förbättringar av arbetsmiljön och ett ökat inflytande för de anställda. Man måste skapa en attraktivare miljö på arbetsplatserna. Samtidigt signalerar man en utbyggnad av de traditionella arbetsmarknadspolitiska metoderna för att öka rörligheten på arbetsmarknaden. Det blir också ett stöd för den 'solidariska lönepolitiken'. Samtidigt vill man utvidga lokaliseringpolitiken genom att samordna åtgärderna på den offentliga och privata sektorn.

Konkurrensen har hårdnat och svenska företag konkurrerar med internationella giganter som ofta har statligt stöd i bakgrunden. För att kunna hävda sig måste man satsa på teknik och forskning i sån stor skala att industrin inte kan klara av det. Man förespråkar ett ökat samarbete där staten står för forsknings- och utvecklingsarbete medan företagen svarar för kommersiellt kunnande, marknadsföring och företagsledning. Man vill att en särskild avgift tas ut från företagen för dessa ändamål.

'Företagsdemokratin' är tänkt att ta tillvara yrkeskunnandet på verkstadsgolvet samtidigt som man ska försöka öka ansvarskänslan, frigöra initiativ och energi.

'Företagsdemokratin'

SAP har aktualiserat 'företagsdemokratin' vid två tidigare tillfällen. Första gången vid det första regeringstillträdet 1920 efter den allmänna rösträttens genomförande och de många misslyckade revolutionsförsöken i hela västeuropa samt de politiska efterdyningarna av den ryska revolutionen 1917. Förslaget blev då till sist mycket blygsamt. De föreslagna s.k. driftsnämnderna, snarlika våra dagars företagsnämnder, tillbakavisades av riksdagen. Den andra gången var omedelbart efter andra världskriget. Krigshushållningen gav underlag för idéer om en mer planmässig ekonomi med deltagande av arbetarna; arbetarklassen radikaliserades och kommunistpartierna i hela Europa fick en enorm prestige som huvudkraften i den antifascistiska kampen. Under intryck av detta, men också och kanske framförallt i hägnet av Saltsjöbadsavtalet 1938 ingicks mellan LO och SAF ett avtal om företagsnämnder med rådgivande karaktär (1946).

Vid det första tillfället (kring 1920), då socialiseringsfrågan också togs upp parallellt, framställdes under trycket av de radikaliserade arbetarmassorna 'företagsdemokratin' av SAP som en del i en reformistiskt socialistisk strategi. Såna inslag har naturligtvis också funnits senare, men aldrig så långtgående och i så samlad form som officiell linje. Men så led man också ett valnederlag, som senare fått tjäna som varnande exempel gentemot 'vänstern' inom SAP.

Att det vid dessa två tillfällen inte blev några resultat har berott på att arbetsköparna och borgarna gått emot även blygsamma förslag samtidigt som arbetaruppsvinget och den ekonomiska situationen 'normaliserats' och inte tvingat socialdemokraterna till mer långtgående åtgärder.

Kraven och diskussionen om 'företagsdemokrati' fick förnyad styrka kring 1968-69, i direkt samband med strejkuppsvinget. Utgångspunkterna har varit flera:

- Kapitalet har, genom kapitalismens egen utveckling - större organisk sammansättning av kapitalet med större fabriksenheter och ökad teknisk komplexitet - fått ett ökat behov av skickliga och 'ansvariga' arbetare för ett intensivare utnyttjande av det fasta kapitalet. Strejker kostar mer, liksom andra 'mildare' stridsformer och överhuvudtaget 'passivitet'. Kapitalet känner nu också större förtroende för SAP och fackföreningsrörelsen än tidigare.

- Fackföreningsrörelsen har fått ökade svårigheter i klämman mellan de makthavande arbetsköparna och allt mer radikaliserade och militanta arbetare. Man måste stärka sin auktoritet gentemot båda dessa 'parter' i de 'vilda' strejkernas tid. Man behöver ett komplement till den traditionella och nu starkt centraliserade lönepolitiken.

- För SAP, vars styrka traditionellt och idag, till stor del är baserad på fackföreningsrörelsen, är ett sådant stärkande av fackets auktoritet och resurser, för partipropaganda, inte minst också av stor vikt. Och då dessutom det andra stora löntagarkollektivet, TCO, gått minst lika långt som LO i kraven på ökat inflytande, är skälet så mycket större att betona 'företagsdemokratin'. Man hoppas kunna knyta TCO närmare sig på denna fråga, och därmed få ytterligare råg i ryggen inför kommande val.

- För SAP är 'företagsdemokratin' också en villig reform i dessa svåra ekonomiska tider, och en reform som anknyter till gamla traditioner och därmed är viktig också för att mobilisera en radikaliserad medlemsopinion. Man söker i dessa dagar av svagt väljarunderlag en ny 'stor reform' lik krispolitiken på 30-talet och ATP-frågan på 50-talet och kan med visst fog hävda att man är det enda betydande riksdagsparti som tidigare drivit dessa frågor. Genom 'reformens' speciella karaktär kan den få 'pragmatiker' som Sträng och 'vänsterfolk' som Olle Svenning och en del skribenter i tidskriften Socialistiskt Forum att ta varandra i hand inför ett viktigt val.

Tiden synes därför nu mera mogen än tidigare att genomföra en del åtgärder, och en rad lagar har ju som bekant också stiftats.

SAF har i förhandlingar inte accepterat dessa förslag, styrelsrepresentation, 'trygghetslag' etc., men i riksdagen har de borgerliga partierna i stort sett godkänt lagförslagen. Detta är en nyordning, då LO beträffande denna typ av frågor alltid tidigare gått förhandlingsvägen och det av främst två skäl: det har syntts omöjligt att få igenom förslagen i riksdagen; de har inte förväntats få någon effekt om arbetsköparna inte frivilligt accepterat dem. SAF:s ovilja speglar mer en ideologisk eftersläpning man värnar om en traditionell liberal ideologi och en svårighet att få småkapitalisterna med sig än en radikaliserad av SAP-LO. För den skull ska inte undanskymmas att LO i ord ofta slår an en radikal tongång för att tillfredsställa en radikaliserad medlemsopinion. Så här skriver man t.ex. i remissvaret på paragraf 32-utredningen:

'Men en sådan jämställdhet mellan arbete och kapital kan inte vara slutmålet för den ekonomiska demokratin. Det skulle innebära att ett fåtal kapitalägare gavs samma rätt till inflytande som miljoner löntagare, och att kapital och arbete betraktas som jämbördiga produktionsfaktorer. Fackföreningsrörelsen avvisar en sådan syn. Det mänskliga arbetet måste sättas främst.'

Det är viktigt att känna till denna radikaliserad i ord, liksom dess historiska relativitet — att den dyker upp i speciella situationer — samt den något större blygsamheten i de konkreta förslagen och åtgärderna. Också det faktum att LO—SAP alltid menar 'större inflytande för fackföreningsrörelsen' när det talar om 'större inflytande för arbetarna'.

Beträffande 'företagsdemokratin' säger sig LO vilja gå fram på tre vägar:

— 'Medbestämmande' genom ett vidgat förhandlingssystem. Man ska i princip kunna förhandla om alla frågor även sådana som t.ex. tidigare reglerats genom paragraf 32. 'Arbetsgivarna' ska ha 'primär förhandlingsskyldighet' för alla åtgärder man önskar vidta, och facket ska ha tolkningsföreträde i tvister om ett ingånget avtal. Det gäller här främst arbetsledningsrätten. Viktigt att påpeka i detta sammanhang är att arbetarnas maktmedel, rätten att vidta stridsåtgärder, enligt LO ska ligga kvar hos förbund och LO. Man litar alltså inte på de lokala fackföreningarnas 'ansvarskänsla', och avvisar därför alla krav på lokal strejkrätt. Detta avslöjar på ett utmärkt sätt tomheten i allt prat om 'decentralisering' och 'ökad makt för arbetarna'. Något annat var naturligtvis inte att vänta, med det 'kaos' som 'i värsta fall' skulle kunna bli resultatet av en lokal strejkrätt — en sådan är ju helt oförenlig med dagens starkt integrerade kapitalism: I regeringens proposition om slopandet av paragraf 32 slås också fast att medbestämmandet ska utövas genom det traditionella förhandlingssystemet och den 'vedertagna stridsrätten'.

— Rådgivande 'medinflytande' genom företagsnämnder och styrelserepresentation. Denna väg tonas dock idag ned av LO, då den alltför uppenbart ger ett skenbart inflytande. Den finns dock, och företagsnämndssystemet är idag speciellt tacksamt för radikala arbetare att slå mot. LKAB-arbetarnas i Malmberget förkastande av samrådssystem och företagsnämnder våren 1975 är ett mycket viktigt exempel, inte minst för att ideologiskt slå mot samarbetsandan.

— 'Självbestämmande' i fråga om 'näraliggande frågor' som arbetsmiljö, företagshälsovård, löneform, arbetstidens förläggning inom vissa givna tekniska ramar och personalpolitik — allt enligt LO:s remissvar på paragraf 32-utredningen. Denna väg är vad vi kan förstå rent illusionsmakeri — dessa frågor är alltför viktiga för ett företag för att de skulle kunna överlåtas till en fackförenings eller ett fackförbunds 'godtycke'. De har heller inte upptagits i regeringens slutliga förslag beträffande paragraf 32. Skyddsombuden har dock fått rätt att, 'under ansvar', stoppa ett hälsofarligt arbete. Vi vet dock att det är svårt att få ett skyddsombud att göra detta, liksom att yrkesinspektionen i många fall har saboterat sådana åtgärder och öppnat arbetsplatserna. Viktigt är ändå att påpeka att i takt med att allt fler avslöjanden görs om hälsofarliga arbetsplatser så ökas skyddsombudens kurage, och möjligheter att gripa in. Är det därför någon facklig post som idag är viktig för radikala arbetare så är det skyddsombudets. Man får dock räkna med att kontrollen över tillsättningen av skyddsombud kommer att skärpas ordentligt.

LO understryker till sist, vad gäller dessa vägar, hur 'företagsdemokratin' och 'kapitaldemokratin' ömsesidigt förutsätter varandra: utan ekonomiskt makt, och de styrmedel detta förhoppningsvis ger, kommer 'företagsdemokratin' bara att leda till att fackets representanter blir företagsledningens 'gisslan' och förlorar arbetarnas förtroende; utan 'företagsdemokrati' leder 'kapitaldemokratin' till byråkrati.

LO:s förslag är, som tidigare påpekats, mer långtgående än vid tidigare tillfällen. För att vara förenliga med kapitalismens rationalitet förutsätter de central kontroll av en 'samhällsansvarig' fackföreningsrörelseledning och en i politisk mening passiv arbetarklass. Men vidgade formella rättigheter kräver också bättre resultat för att förtroendet ska kunna arbetas upp. LO är förhoppningsfull om att dessa ökade befogenheter ska ge de resultat som ska göra slut på strejkerna, och därför avböjer man också vissa repressiva åtgärder som t.ex. höjt skadestånd vid 'vilda' strejker:

'Den nu föreslagna reformeringen av arbetsrätten innebär att den fackliga förhandlingspositionen avsevärt förstärks. Därigenom förbättras möjligheterna att genomdriva de fackliga kraven förhandlingsvägen. (Alltså utan strejker — vår anm.)

Arbetsfreden ska upprätthållas genom förhandlingar och avtal som medför förbättringar i arbetsvillkoren, inte genom hot om dryga skadestånd. Därför anser LO, att skadeståndet aldrig ska

kunna överstiga 200 kronor.'

Man värnar här om de icke-ledande och kanske lite tveksamma i en strejk — revolutionärerna har man andra medel att komma åt. Men vad hoppas då LO-ledningen realistiskt, bortsett från vänsterfraserna av 'företagsdemokratin'?

Att fackföreningsrörelsen ska få lite ökat inflytande, och därmed förhoppningsvis stärka sin auktoritet. Att 'företagsdemokratin' ska ge ökade resurser, utbildning och större antal funktionärer, till den egna organisationen och för propagandan bl.a. den politiska. Att skenet av inflytande ska lugna arbetarna. Att det hela ska bidra till den effektivisering och produktionsökning, som är av stor strategisk vikt för socialdemokratin. Att man ska få ökade möjligheter att sätta åt speciellt reaktionära företagsledare. Att man i kraft av allt detta lättare ska kunna isolera de allt mer oroande revolutionärerna.

Är då 'företagsdemokratin' en dagslända? Av historien kan man se att denna typ av frågor aktualiseras vid speciella tillfällen då arbetarkampen skärps, för att i en kommande nedgång försvinna helt eller bara avsätta mycket blygsamma resultat. Dock är, som vi påpekat, förutsättningarna denna gång sådana att fler resultat avsatts än tidigare. Vänsterfraserna och en del av de mer långtgående åtgärderna kommer dock sannolikt att försvinna om konjunkturen förändras.

Vi ska inte, som ibland har skett, dra hela 'företagsdemokratin' över en kam som bedrägeri och bluff från SAP:s och LO:s sida. En sådan syn är principiellt uttryck för en idealistisk historiesyn. Den gör dåligt reda för den motsägelsefulla process, inom t.ex. SAP och fackföreningsrörelsen, i vilken dessa krav och åtgärder växer fram — och med en sådan dålig analys kommer vi också att agera dåligt i arbetet med att utnyttja kapitalismens och socialdemokratins inre motsättningar för att stärka en revolutionär linje. Alla åtgärder som kommer fram i denna motsägelsefulla process är inte frammanade och kontrollerade av en smart, borgerlig ledning för SAP. Vissa åtgärder är resultat av långtgående eftergifter och kan under vissa förhållanden användas just för att stärka revolutionärernas position t.ex. ger arbetsmiljölagen skyddsombuden vissa befogenheter.

Det rör sig också om i arbetaruppsvinget eftersläpande organisationsstrukturer (som företagsnämnderna); strukturer som kapitalet också har nytta av och som socialdemokraterna därigenom kanske tvingas försvara om starka produktionsintressen är för handen — dom måste vi, i LKAB-arbetarnas efterföljd, energiskt bekämpa. □